

รายงานฉบับสมบูรณ์

(Final Report)

โครงการศึกษาภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้
ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

The Study on Indigenous Knowledge on Soil, Water and Forest
Management in Highland

แผนงานการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง

โดย

กชพร สุขจิตภิญโญ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

โครงการศึกษาภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้
ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

The Study on Indigenous Knowledge on Soil, Water and Forest
Management in Highland

แผนงานการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง

คณะผู้วิจัย

สังกัด

กชพร สุขจิตภิญโญ

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

เกษราภร ศรีจันทร์

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ณัฐภัทร สุวรรณโณม

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

มกราคม 2564

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัย ขอบขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย โครงการศึกษานโยบายด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้นำเกษตรกร เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง เจ้าหน้าที่สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ที่คอยอำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยมาโดยตลอด และขอขอบคุณนายเสกสรรค์ ใจมา นักวิจัยท้องถิ่นชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ที่ร่วมสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง และลีซู จนทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

คณะผู้วิจัย

มกราคม 2564

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล นางสาวกชพร สุขจิตภิญโญ
 คุณวุฒิ ปริญญาโท
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3201 โทรสาร 0-5332-8494
 Email: khodchaporns@hrdi.or.th

ผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ-สกุล นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
 คุณวุฒิ ปริญญาโท
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3201
 E-mail kesaraporns@hrdi.or.th
- ชื่อ-สกุล นางสาวณัฐภัทร สุวรรณโณม
 คุณวุฒิ ปริญญาโท
 ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่โครงการ
 หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3201
 E-mail swnchome24@gmail.com

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญ	ค
บทคัดย่อ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	3
2.1 กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง	3
2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น	6
2.3 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วม	7
2.4 การพัฒนาที่ยั่งยืน	9
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	15
3.1 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	15
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	16
3.3 ระยะเวลาการดำเนินงาน	17
บทที่ 4 ผลการวิจัย	18
4.1 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง	18
4.2 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของชาติพันธุ์คนไทยพื้นเมือง	40
4.3 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของชาติพันธุ์ม้ง	43
4.4 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของชาติพันธุ์ลีซู	45
4.5 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของชาติพันธุ์ดาราอั้ง	48
4.6 การสืบทอดภูมิปัญญาและปัจจัยความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน บนพื้นที่สูง	50
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	52
เอกสารอ้างอิง	55

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	การจำแนกพื้นที่ป่าตามภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง	19
2	การจำแนกป่าตามประโยชน์การใช้สอยและประเพณีของชาวกะเหรี่ยง	20
3	“เดปอทุ” หรือต้นไม้สะตือของชาวกะเหรี่ยง	24
4	พิธีกรรมบวชป่าของชาวกะเหรี่ยง	25
5	การห้ามผู้อื่นมาทำไร่คั่นกลางระหว่างไรชากปีที่ผ่านมาและไร่ปัจจุบัน	29
6	การห้ามทำไร่ติดกับไรเก่าโดยมีนาของผู้อื่นมาคั่นกลาง	29
7	การห้ามทำไร่หมุนเวียนในบริเวณสองด้านของหมู่บ้าน	30
8	การห้ามทำไร่ปัจจุบันโดยทิศทางของไร่อยู่ข้างล่างกับไรชากเก่า	30
9	การห้ามทำไร่ต่อเนื่องกันทั้งสองไหล่เขา	30
10	การห้ามทำไร่ทั้งสองฟากน้ำที่มีปลาพลวงอาศัยอยู่	31
11	ภาพจำลองระบบเหมืองฝาย (ทีบอ) ของชาวกะเหรี่ยง	38
12	การสำรวจเส้นทางน้ำและการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปิพอ (ขุนตื้นน้อย) ในการซ่อมแซมฝายชะลอน้ำที่เชื่อมต่อกับระบบเหมืองฝายของชุมชน	39
13	การสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านปิพอ (ขุนตื้นน้อย)	39
14	การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านหัวเลา (ป่าแป๋)	39
15	การสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้นำชุมชน พระปลัดสุชาติ สุวตมโก วัดบ้านห้วยบง และนายวัชระ พิริยะวรคุณ กำนันตำบลวัดจันทร์	40
16	การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน นายวัชรินทร์ พงณบัณฑิต ผู้ใหญ่บ้านเมืองอาง (อินทนนท์)	40
17	การทำสวนเมี่ยงของคนไทยพื้นเมืองในชุมชนป่าแป๋	41
18	การเรียนรู้วิถีชีวิตและสัมภาษณ์ นายอินทร ใจระวัง อดีตผู้ใหญ่บ้านปางมะโอ	42
19	การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสบ้านแม่เลา (ป่าแป๋) และ บ้านแม่จรม	43
20	การมีส่วนร่วมของชุมชนห้วยเป้าในการซ่อมแซมฝายชะลอน้ำแบบดั้งเดิม	43
21	การสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้อาวุโสบ้านขุนสถาน และบ้านปากกล้วย	44
22	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำพิธีไหว้ศาลอาปาหมุ่ (ป่าเกี๊ยะใหม่)	47
23	การสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้นำชุมชนชาติพันธุ์ลีซูบ้านป่าเกี๊ยะใหม่	48
24	การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนชาติพันธุ์ลีซูบ้านขุนห้วยพระเจ้า (ป่าแป๋)	18
25	เสาหลักเมือง ศาลประจำหมู่บ้าน และการทำพิธีขอขมาเจ้าหน้าที่	48
26	ต้นปอทุช้าง (ไหย้อิ่งบาย) ตัวชี้วัดแหล่งต้นน้ำ และหญ้าตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของดิน	49

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
27	การมีส่วนร่วมของชุมชนดารารั้งในการจัดทำแนวกันไฟ	49
28	การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านปางแดงใน และผู้อาวุโสบ้านนอแล (อ่างซาง)	49
29	ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาในชุมชนบนพื้นที่สูง	52

